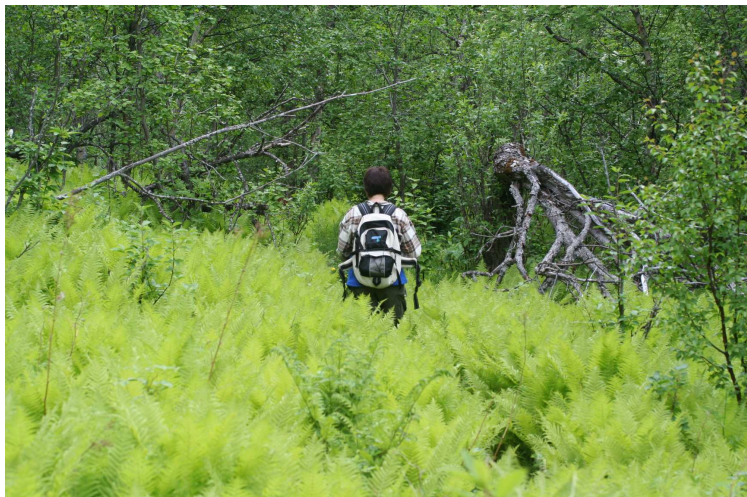

”Paa gjengrodde stier”

Prosjektoppgave i Naturguiding og Kulturopplevelse

ved Høgskolen i Hedmark,

NAKUT Bardu høstsemesteret 2009

Skrevet av Vilhelm Kjelsvik

Sammendrag

”Paa gjengrodde stier” er navnet på mitt prosjekt. Navnet er lånt fra forfatteren Knut Hamsuns siste bok. Hamsun oppholdt seg to perioder i Bardu mens han skrev på sine romaner. Han bodde i ”Larsengården” på Setermoen. I år feires 150 års jubileum for hans fødsel, også i Bardu. Jeg minnes den store forfatteren ved lån av navn til prosjektet.

”Smått er flott” er et mantra som preger hele prosjektoppgaven og utførelsen av den guidede turen som beskrives i dette dokumentet. Korte avsnitt beskriver en rekke faglige emner som blir omtalt under turen som har en avtalt varighet på ca én time, noe mer hvis transportdelen medregnes. Tilbakelagt distanse til fots **”Paa gjengrodde stier”** er ca 300 – 400 meter, og det hele foregår mindre enn 100 meter fra riksvei 847.

Abstract

”Paa gjengrodde stier” is the title of my project. The title is borrowed from the famous Norwegian novelist Knut Hamsun, and his last book. Hamsun stayed in Bardu twice writing novels. He stayed in “Larsengården” in Setermoen. His 150 anniversary is celebrated this year, in Bardu as well. I remember the great author and borrow the title for my project.

“Small is beautiful” is a mantra that characterizes this paper and all workmanship of the guided tour described in this document. Brief periods describe professional subjects referred to during the arranged tour lasting for about one hour; some more if time for transport is included. Distance on foot along overgrazed footpaths (**”Paa gjengrodde stier”**) is approximately 300 – 400 metres, and all is happening less than one hundred metres away from main road 847.

Smått er flott/Small is beautiful

Innholdsoversikt

Sammendrag.....	side 2
Abstract.....	side 2
Innholdsoversikt.....	side 3
Forord.....	side 4
Innledning.....	side 5
Fagdel.....	side 6
Praktisk del.....	side 9
Formidlingsdel.....	side 9
Utvikling og kvalitetssikring.....	side 9
Konklusjon/oppsummering.....	side 10
Kilder.....	side 10

Gammel furustubbe

Rød fluesopp

Forord

”Smått er flott” er ett grunnleggende motto for hvordan jeg tenker og handler. Små skritt i samordnet retning skal bringe meg til målet. Dette er også betegnende for hvordan jeg har tenkt omkring naturguiding og kulturopplevelse, og det er navnet på mitt enkeltmannsforetak registrert i Brønnøysund. Foretaket har egen hjemmeside på internett: www.kjelsvik.no

Nært er kjært. På landsbygda som i Bardu, og i byer og tettsteder også, er det en rekke attraksjoner som er lett tilgjengelige og som folk ser daglig, men som de likevel ikke fester seg ved. Dette gjelder både naturgrunnlaget og kulturlandskapet. Jeg vil ved min virksomhet hjelpe publikum til å oppdage nærmiljøet og bli kjent med natur og kultur i veikanten, i kort avstand fra veiene og lenger inn i skog og mark for dem som også vil ha mer fysisk anstrengelse forbundet med natur- og kulturopplevelse.

Foto Terje Motrøen

Guiden i dialog

Bardu november 2009

Vilhelm Kjelsvik

Innledning

”Paa gjengrodde stier,” er navnet på mitt prosjekt. Det er lånt fra Knut Hamsun og hans siste bok. Det er 150 års jubileum for forfatterens fødsel i år og det feires også i Bardu.

Hamsun oppholdt seg nemlig ved to anledninger i Bardu mens han skrev på sine romaner, nærmere bestemt i Larsengården på Setermoen. Hovedbygningen ble dessverre revet med gravemaskin en ”mørk natt”. Larsengården var en gang butikk og gjestgiveri og lå innenfor Artillerileiren ganske nær hovedporten. Uthusbygningen er også borte nå..

Jeg vil minnes Hamsun og hans tilknytning til nordnorsk natur og kultur ved å låne tittel til mitt prosjekt fra ham. Samtidig skal tittelen vise til hvordan jeg vil følge opp naturguiding og kulturopplevelse i praksis.

Ett eksempel på guidet tur vil bli beskrevet nærmere. Felles for denne og alle liknende turer er at de i hovedsak vil være basert på lokalkjennskap og generell kunnskap i utviklingen av naturlandskapet og kulturlandskapet i Bardu. Etter en kort befaring av aktuelt område noen dager før turen, og supplering av nødvendig fagkunnskap rundt aktuelle attraksjoner, er opplegget klart for å ta med en enkeltperson eller en liten gruppe, maksimum 3 personer, på guidet tur. En vesentlig del av opplegget er å ”lese” landskapet og fortelle og ha dialog med gjesten om det som åpenbarer seg langs den ”gjengrodde” stien.

Hovedattraksjonen kan være avtalt med gjesten på forhånd, men kan også komme som en uventet overraskelse...

Bildeler som betongarmering

Rørgate med tyttebærlyng

Fagdel

Den aktuelle turen skal være praktisk eksamen i guiding og kulturopplevelse. Det skal være med 2 deltagere som begge er fra bygda, og det er på forhånd avtalt møtested og at selve turen skal være gjennomført i løpet av ca én time.

På møtestedet ble det gitt en kort orientering om bakgrunnen for tittelen ”Paa gjengrodde stier”, og tilknytningen til 150 års jubileet for Knut Hamsunds fødsel. Det ble også sagt noen ord om Hamsun og hans opphold i Bardu med angivelse av kilde for utfyllende opplysninger (Leder i den lokale Hamsunkomiteen: Bjarne Kollstrøm, Setermoen)

Datoen for turen var 23. september. Det var da naturlig å si litt om høstjevndøgn (22. september kl 21.18 (Norsk almanakk)), og tegne jordens posisjon i banen rundt solen i grusen på veien.

Transportdelen gikk i bil uten at det ble vekslet ord om landskapet langs veien. Etterpå kom det fram at minst én av gjestene hadde ventet seg en annen lokalitet som utgangspunkt for turen. Det viste at det var en stille forventning under transporten og at det planlagte, men ukjente utgangspunktet, kom som en overraskelse.

Utgangspunktet var en nymerket sti ved Solbu i Øvre Bardu. Ved hovedveien er stien merket med et skilt: **Strømsør**, Bardu kommunes bidrag til ”**Fotefar mot Nord**”. Her ble det kort orientert om kulturminneprosjektet fra 1992 generelt og for Bardu kommune spesielt. Bardu kommune har valgt Strømsør fjellgård som sitt bidrag til dette prosjektet som har 103 deltagende kommuner fra Namdalen og nordover. (Fotefar mot nord, Forlaget Press, Oslo 2003)

Langs den svakt synlige stien sto trær og busker i høstfarger: en død i skjønnhet. En kort orientering om hvorfor løvet på de fleste trær og busker farges om høsten før det faller (www.forskning.no/artikler/2002/november/1036672802.15) Noen ord om nyere teorier som kopler høstfargene til en forsvarsmekanisme mot insektangrep ble også nevnt med henvisning til forskningsnytt. Or, eller older som er lokalnavnet, er et unntak, og det ble vist ved eksempler langs stien.

En svak fornemmelse av duft fra råtnende gress og urter minnet om lukt av kumarin fra gulaks eller skoghøy. Kanskje var det bare jeg som ble var det, men det ble kommentert av guiden som et spontant og helt uforberedt innslag.

Den ene gjesten gikk først langs stien og jeg like bak, den andre, som denne gang også hadde funksjon som sensor, gikk bakerst.

En gjengrodd vei krysset plutselig stien. Det var en overraskelse. Her fikk deltagerne valget mellom en noe lengre tur eller som avtalt med varighet ca én time. Valget falt på den kortere varianten. Den gamle veien var den første kjøreveien til gården Strømsli (Bardu bygdebok) og videre oppover Østerdalen til Innset. Terrenget skrånet og veien hadde en fint murt gråsteinsmur i ytterkant, den var overgrodd med bærlyng og en del furutrær hadde funnet voksested på veien. Én av furuene hadde diameter på ca 20 cm, det var et tydelig tegn på at veien ikke hadde vært i bruk på lang tid.

Rød fluesopp prydet spor etter uttak av masse i veikanten. Fluesopp, giftighet og berserker var nå tema en kort stund. (http://no.wikipedia.org/wiki/R%C3%B8d_fluesopp)

Den gamle brua over Strømslitverrelva er borte, men brukarene er intakte og et fint eksempel på gråsteinsmuring. Det er tydelig at det først hadde vært ei bru, senere er det bygd ei ny, den første av tre, mens den siste nok var en jernkonstruksjon (Bardu bygdebok). Utformingen av brokarene forteller historien.

Strømslitverrelva er regulert til kraftproduksjon og er nesten uten vannføring. Fra brua og videre nedover er det fall og her var det tidligere en stri foss. Vannet i fossen har erodert fjellet siden istiden og det er i dag en fin anledning til å studere fjellet under vannmassene.

Fjellet er tydelig lagdelt, en del av skyvedekket i den Kaledonske fjellkjede, og har rikelig med hvite striper. Hvitt fjell kan være kalkstein eller kvarts. Ved å se på vegetasjonen på elvebreddene er det ikke sannsynlig at det er kalkfjell. Landskapet er preget av bærlyng og furu, begge klarer seg på fattig jordmonn. Hvis det hadde vært kalkstein i området hadde jordsmonnet vært rikere og vegetasjonen en annen.

Syreprøve med saltsyre er en måte å vise at en bergart inneholder kalk Det ble demonstrert med negativt resultat, ingen brusing ved påføring av saltsyre.

Jettegryter er et vanlig fenomen i en foss. Fine plastiske former og polerte spor etter frostsprengning av berget i fossen, og én liten jettegryte kan betraktes på nært hold. Jettegryta har ovalt tverrsnitt og er ca 20-30 cm i diameter. I gryta ligger to ovale steiner. De ligger kilt fast mot hverandre og veggen i jettegryta. Det kan se ut som prosessen med erodering av gryta har stanset før vannet i fossen ble borte?

Litt lenger ned i fossen ligger restene etter inntaksdammen til et gammelt kraftverk. Dette er hovedattraksjonen sammen med rørgata og selve bygningen som huset kraftverket.. Under krigen ble det bygd et lokalt kraftverk her av oppsitterne på Strømsli. Det ga strøm til lys for flere av gårdene omkring Strømsli og Strømsmoen, og var i drift til NVE bygget et større elvekraftverk (Per Inge Mogård) noe lenger opp i Østerdalselva i forbindelse med utbyggingen av Innset og Strømsmo kraftverk. En kilde (Asbjørn Solvang) har fortalt at han som 14 åring var med på arbeidet med kraftverket. Det ble bare brukt hest til transport, og det var tungt arbeid for en unggutt, kunne han fortelle. Den gangen var det vannføring i fossen og den var ikke så lett tilgjengelig som i dag.

Det ble brukt hest til transport, men til armering av betong i dammen ble det brukt bil, eller rettere bildeler. Ramma og andre deler vises blant betongrestene. Bilrattet er brukt som ratt for å åpne og stenge for rørgata. Identifikasjon av bildelene med bilmerke og årsmodell kan være en interessant utfordring. Opplevelsene i fossen åpnet for flere ubesvarte spørsmål og det ble fotografert med ulike vinklinger.

Vannet ble ført i trerør dekket med mosetorv fra inntaksdammen gjennom furuskogen til en bygning med turbin og generator. Det vokser rikelig med tyttebær i mosen. Gjennom et vindu er det mulig å se hvor vannet kom inn i bygningen og hvor det ble av, men av installasjonen er det bare et svinghjul som ligger på støpgulvet. Bygningen er ikke den originale. En tidligere kultursjef i kommunen med en ide om å bygge kraftverket opp igjen fikk bygd et nytt hus for kraftverket, men så ble det bråstopp, og slik har det stått i lang tid nå.

Kraftverksbygningen ligger bare et lite steinkast fra riksveien som fører fra Setermoen til Altevatn. Det er godt synlig fra veien, men min gjest som har kjørt denne veien til hytta ved Altevatn i en årrekke har aldri stoppet her tidligere. Det gjelder sikkert de fleste som passerer.

Én liten attraksjon gjenstår. På vei tilbake til utgangspunktet går riksveien over Strømslitverrelva. Fra brua ses en kantet blokk på ca én kubikkmeter midt i elvefaret. Midt i blokk høyt over elvebotn er det ei lita jettegryte. Hvordan har det gått til? Det er ei blokk som er flyttet av isen fra et sted i fossen hvor jettegryta ble dannet og til et sted vannet knapt nok nådde nivået der jettegryta nå befinner seg.

Tilbake ved utgangspunktet etter en tur på vel én time og en tilbakelagt distanse på ca 300 – 400 meter, gjenstår bare verifikasjon av syreproven på en medbrakt kalkstein (ren kalsiumkarbonat i hvitt og grått). Det bruser ved påføring av saltsyre på både den hvite og den grå delen av steinen...

Praktisk del

Turen ble avtalt med møtested, tidspunkt, varighet og informasjon om bekledning og fottøy. På denne turen er det ingen begrensninger når det gjelder fotografering eller avmerking av lokaliteter med GPS, men ved turer til andre lokaliteter med sjeldne planter eller fuglearter kan det være aktuelt med et forbud mot bruk av GPS

Gjennomføringen ble utført som en dialog hvor gjesten fikk gå foran å se og selv oppdage attraksjoner. Utfyllende orienteringer og hjelp til å oppdage har vært guidens hovedoppgave..

Sikkerhet er ivaretatt ved at det er mobildekning i turområdet, og avstanden til riksvei 847 er aldri mer enn 100 meter. Alle deltagere har mobiltelefon med seg. Dessuten har guiden medisinske kunnskaper og ferdigheter i førstehjelp.

Formidlingsdel

Muntlig dialog med orientering, spørsmål og svar har vært gjennomgående for formidlingen, supplert med håndbevegelser og tegning i veigrusen.

Utvikling og kvalitetssikring

Tilbakemeldingen fra gjestene var overveiende positive både underveis og etterpå. Det kan tydes slik at flere kan ha utbytte av den samme turen. Noe mer utfyllende kunnskap om etableringen og drift av lokalkraftverket kan lett skaffes, og kan gjøre opplegget mer interessant for personer med teknisk og lokalhistoriske interesser. Andre og mer skreddersydde turer til en rekke lokaliteter nært og mer fjernt fra vei kan lett lages etter avtale.

Konklusjon/oppsummering

Erfaringene fra denne turen er udelt positive. Gjennomføringen var helt i pakt med intensjonen nevnt i forordet: „**Smått er flott**”

Kilder

Studiet i Natur- og kulturlandskap NAKUT

Bardu bygdebok

Muntlige meddelelser fra Asbjørn Solvang og Per Inge Mogård

Egen lokalkunnskap ervervet 1964 – 2009

Internett

Alle usignerte foto er forfatteren egne